

روش‌های تربیت جنسی در دوره کودکی مبتنی بر سیره و سنت رضوی

سید علی الموسوی^۱

مهدی جهانی^۲

چکیده

انسان با همه پیشرفت‌های خود در علوم، صنایع و فناوری، گرفتار بحران‌های فراوانی در زمینه آموزش و تربیت به ویژه در تربیت جنسی است. نداشتن جهان بینی درست و داشتن دید صرفاً مادی به تربیت جنسی و غفلت از جنبه‌های معنوی و اخلاقی باعث شده است که انسان در این بحران، همچنان غوطه‌ور باشد و نه تنها پیشرفت نکند، بلکه در مراحل، تنزل نیز یابد. تکامل انسان بستگی به تربیت دارد و در قرآن و سنت اهل بیت علیهم السلام به ساحت‌های مختلف تربیت توجه شده است، مانند تربیت جسمی، روانی، اخلاقی، جنسی و اجتماعی لذا آگاهی در مورد تربیت جنسی در دوره معاصر ضروری است چون باعث می‌گردد که گزینه جنسی کنترل شده و در قالب ضوابط اجتماعی مانند عفت و تقوا، خودنمایی کند و عدم تربیت آن و توجه نکردن به این استعداد، عامل بیماری‌های روانی بسیاری شمرده شده است که در جوامع بشری پیامدهای منفی بسیاری را به دنبال دارد.

با توجه به اینکه جامعه اسلامی باید بر اساس نظام تربیتی اسلام تدبیر گردد، روش‌های تربیتی جنسی به‌دست آمده از سنت رضوی در دوره کودکی عنوان این پژوهش است که به روش توصیفی تحلیلی صورت گرفته است. در سنت رضوی می‌توان دو دسته روش برای تربیت جنسی بدست آورد که عبارت است از مستقیم و غیر مستقیم؛ از جمله موارد مستقیم تربیت هویت جنسی، پیشگیری از زمینه‌های تحریک جنسی که شامل خودداری از انجام دادن عمل جنسی در برابر فرزندان، خودداری از لخت کردن کودکان، خودداری از بوسیدن و در آغوش گرفتن کودکان نامحرم پس از سن معین و از جمله موارد غیر مستقیم مانند تأمین نیاز روانی-عاطفی که شامل محبت به کودک و هدیه دادن است، و نیز آموزش اعمال دینی از قبیل آموزش نماز به کودک، و پرورش بعد عقلانی و اخلاقی، و اموری مانند آن را می‌توان نام برد.

کلیدواژه‌ها: تربیت جنسی، سنت رضوی، روش‌های تربیت، امام رضا علیه السلام

۱. دکترای قرآن و علوم تربیتی، مجتبع آموزش عالی امام خمینی(ره)، قم، دانش پژوه اهل کشور پاکستان

۲. استادیار جامعه‌المصطفی العالمیه، مجتبع آموزش عالی امام خمینی(ره)، قم.

۱. بیان مسئله

روش‌های تربیت جنسی در دوره کودکی از جمله مسائلی است که توجه والدین، معلمان و کارشناسان امر تربیت را به خود جلب می‌کند. این مسئله همیشه مهم تلقی شده است، چه در دوره‌هایی که تربیت، امری ساده بوده و چه در دهه اخیر به خاطر وجود تلفن همراه، تلویزیون، اینترنت و ماهواره و شدت تأثیرپذیری کودکان از این عوامل که تربیت امری پیچیده و دشوار دانسته شده است. البته امروز، تربیت به‌ویژه تربیت جنسی کودکان نیاز به اعمال ظرافت‌ها و روش‌های کاربردی ویژه دارد و والدین کمتر از عهده آن بر می‌آیند که توضیح و تبیین و آموزش روش‌های صحیح تربیت جنسی و چگونگی برخورد با کودک در سیره رضوی، پاسخی به آن نیازهاست لذا در این پژوهش سعی شده که به مقوله روش‌های تربیت جنسی در دوره کودکی از دیدگاه امام رضا علیه‌السلام توجه شود و از نگاه ایشان به مسئله پرداخته شود.

از نظر دانشمندان تربیتی، دوران کودکی زمان شکل‌گیری شخصیت انسان است و دوره نوجوانی به بعد، زمان تثبیت آن؛ بنابراین مربیان خصوصاً پدر و مادر باید توجه داشته باشند که برای تربیت فرزند خود از کودکی شروع کنند. با توجه به این که دین اسلام که شارع مقدس او را آخرین و کامل‌ترین دین قرار داده می‌بینیم درباره ساحت‌های مختلف تربیتی از جمله تربیت عقلی، عاطفی، اجتماعی،... روش‌های تربیتی ارائه کرده حتماً برای تربیت جنسی نیز روش‌های گوناگون ارائه کرده باشد. بر این اساس مسئله ما در این مقاله اثبات روش‌های تربیت جنسی در دوره کودکی در سیره رضوی است.

به طور کلی مهم‌ترین اهداف این پژوهش عبارت است از:

اولین هدف این تحقیق، آشنایی دادن به روش‌های مستقیم و غیرمستقیم تربیت جنسی به والدین، مربیان و هر کس که در امر تربیت کودکان مشغول است که بی‌شک تأثیر بسیار زیادی در شکل‌گیری شخصیت کودکان دارند.

جواب دادن به پرسش‌های مختلف در زمینه تربیت جنسی کودک از جمله این‌که: آیا آموزش مسائل جنسی به کودکان از نظر دینی صحیح است؟ نقش والدین در تربیت جنسی فرزندان خود چگونه است؟ روش‌های مؤثر در تربیت جنسی کودکان کدام هستند؟

در همین زمینه، مهم‌ترین فرضیه تحقیق نیز اینگونه مطرح است:

اعتقاد داریم که اسلام آخرین و کامل‌ترین دین الهی و یک دین جهانی است که بر همه ادیان الهی برتری دارد؛ بنابراین کامل‌ترین برنامه سعادت انسان را نیز به همراه دارد. به همین خاطر ایدئولوژی اسلام همه‌جانبه، جامع و فراگیر است و به تمام نیازهای فردی و اجتماعی انسان توجه کرده است. امام رضا علیه‌السلام که برای ظریف‌ترین مسائل انسانی راهکارها، روش‌ها و نظرات دارند بی‌شک در مورد تربیت جنسی کودکان که یکی از مسئله مهم زندگی است و نقش اساسی در سعادت انسان دارد نیز بی تفاوت نبوده‌اند. این پژوهش به روش توصیفی تحلیلی صورت گرفته است و گردآوری اطلاعات این تحقیق به شیوه کتابخانه‌ای است.

۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

یکی از اساسی‌ترین مسائلی که در دهه اخیر در محافل علمی و آموزشی جهان مطرح است مسئله تربیت جنسی کودکان است. اهمیت تربیت جنسی در دوره کودکی به خاطر این است که قلب کودک در این دوران مانند لوح سفید نانوشته‌ای است که هنوز به سیاهی و پلیدی گناهان آلوده نشده است و در اختیار پدر و مادر قرار می‌گیرد. تربیت صحیح یک کودک در این زمان از طرف والدین او را فردی سعادتمند کرده و برعکس عدم تربیت او را فردی شقی می‌کند. پدر و مادر در شکل‌گیری اخلاق و شخصیت کودکان اصلی‌ترین تکیه‌گاه و مؤثرترین افراد هستند و کودکان از آن‌ها تأثیرپذیری بیشتری دارند بنابراین بایسته والدین از ابتدای دوران کودکی به فکر آموزش و تربیت جنسی کودکان باشند زیرا تربیت جنسی کودک از سخت‌ترین و حساس‌ترین جنبه‌های تربیتی است و لازم است با ظرافت و با روش‌های خاص، از سوی والدین و مربیان، پیگیری شود. تربیت جنسی کودک علاوه بر رشد سالم و صحیح، از انحرافات و اختلالات و بیماری‌های جنسی پیشگیری می‌کند که همه این‌ها از ضرورت پرداختن به این موضوع حکایت دارد.

در زمینه تربیت جنسی کودکان احادیث زیاد از اهل بیت علیهم‌السلام وارد شده است که نشان می‌دهد ائمه معصومین علیهم‌السلام به تربیت جنسی کودک توجه خاصی داشته‌اند زیرا دنبال یک جامعه سالم بودند. احکام و دستورات و روش‌های تربیتی جنسی معصومان علیهم‌السلام بی‌شک موفق‌ترین، عملی‌ترین و مطمئن‌ترین الگو برای والدین

در امر ظریف و پرپیچ‌وخم تربیت جنسی است لذا ضرورت دارد که نکاتی از سیره تربیتی امام رضا علیه السلام در تربیت جنسی فرزند را یادآوری کرده و گامی هرچند ناچیز، در ترویج معارف اهل بیت علیهم السلام برداریم.

۳. پیشینه تحقیق

طی تحقیق و بررسی در تحقیقات پیشین، مشخص شد که در حوزه تربیت جنسی تحقیقاتی انجام شده است که در ادامه اشاره کوتاهی به آن‌ها می‌شود. علی نقی فقیهی (۱۳۹۲) در کتاب «تربیت جنسی: مبانی، اصول و روش‌ها از منظر قرآن و حدیث» به بررسی روش‌های تربیت جنسی از منظر آیات و روایات پرداخته است. ایشان در بخش دوم شیوه‌های آموزش و تربیت جنسی در قالب شیوه‌های تربیت جنسی پیش از ازدواج، در دوره ازدواج و پس از آن را مورد بحث قرار داده‌اند. علاوه بر این، علی اصغر شعبان دخت (۱۳۹۰) در کتاب «تربیت کودک از منظر آموزهای دینی» به بعضی از روش‌های غیرمستقیم تربیت جنسی اشاره نموده است. غیر از این کتب، محمد رمضانعلی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای به بررسی تربیت جنسی کودکان از منظر اسلام پرداخته است.

همچنین می‌توان به کتاب تربیت جنسی در اسلام اثر حافظ ثابت، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، فقه تربیت جنسی اثر علی نقی فقیهی، نشر منهج علم، کتاب‌های خانواده و تربیت جنسی و تربیت جنسی در اسلام، آموزه‌ها و راهکارها، اثر سید محمود مرویان حسینی از انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی اشاره نمود که به مراحل رشد جنسی، عوامل موثر بر رفتارهای جنسی و اصول و روش‌های تربیت جنسی می‌پردازند.

۴. مفهوم شناسی

لازم است، پیش از ورود به بحث، به بیان مفاهیم واژه‌های به‌کاررفته در پژوهش پرداخته شود.

تربیت: واژه «تربیت» از نظر لغوی مصدر باب تفعیل از ریشه «ربب» و «ربو» است. صاحب لسان العرب می‌گویند: «الرَّبُّ يُطْلَقُ فِي اللُّغَةِ عَلَى الْمَالِكِ وَ السَّيِّدِ وَ الْمُدَبِّرِ وَ

المُرَبِّي، کلمه ربّ در لغت به معنی مالک، سید، مدبر و مربّی استفاده می‌شود» ربّ وُلْدَه و الصَّبِيَّ يَرْبُهُ رَبًّا یعنی کودک خود را نیکو تربیت کرد و برای او به نحو شایسته انجام وظیفه نمود. (ابن منظور، ۱۴۱۴ ق، ج ۱؛ ص ۳۹۹)

آقای مصطفوی می‌گوید: «ربو هو الانتفاخ مع زیاده بمعنی آن ینتفخ شیء فی ذاته ثم یتحصّل له فضل و زیاده» (مصطفوی، ۱۳۶۸ ش، ج ۴؛ ص ۳۵)؛ یعنی رویش و متورم شدن همراه با زیاد شدن، به این معنا که چیزی ذاتا بزرگ و متورم می‌شود و نتیجه آن زیادت و تکثر است. بدین ترتیب مفهوم تربیت عام بوده و تمام مراتب حصول نشو و نما و زیادت در هر مرتبه و به هر مقدار و به هر کیفیت مادی و معنوی را شامل می‌شود. به طور کلی، تربیت در اصطلاح به معنای پرورش دادن و پروراندن است؛ و پروراندن هر چیزی به کمال رساندن آن است تا تمام قابلیت‌های آن شکوفا شود. (اسماعیلی، ۱۳۸۵ ش، ص ۳۹)

جنس: ماهیتی که انواع متعدد را شامل می‌شود؛ مثلاً حیوانیت به عنوان یک جنس، شامل انسان و اسب می‌شود. (لوئیس معلوف، ۱۳۶۷ ش، ص ۱۰۵)

جنسیت: حالت یا ماهیت جنس، دارا بودن تمایلات جنسی. (آریان پور کاشانی، ۱۳۶۹ ش، ج ۲، ص ۲۰۱۲)

تربیت جنسی: مقصود از تربیت جنسی این است که کودک را به گونه‌ای بپرورانیم که هنگامی که به سن بلوغ رسید، حلال و حرام را در مسائل جنسی تشخیص دهد و به وظایف زناشویی و همسری آگاه باشد و از لاپابالی‌گری بپرهیزد و راه و رسم عفت اسلامی، خلق و خوی او باشد و در وادی شهوت سرگردان نشود. (بهشتی، ۱۳۷۷ ش، ص ۲۴)

علی نقی فقیهی درباره تربیت جنسی می‌گویند: تربیت جنسی عبارت است از این که فرد در دوره‌های رشد کودکی، نوجوانی و جوانی به گونه‌ای پرورده شود و آموزش ببیند که با جنسیت خود آشنا شود و آن را بپذیرد، قدردان وجود خویش باشد و به آن افتخار کند، نقش مذکر یا مؤنث بودن از لحاظ اجتماعی را یاد بگیرد و احکام و آداب دینی در ارتباط با مسائل جنسی مربوط به خود و روابط با هم‌جنس و جنس مخالف را فراگیرد و به گونه‌ای توانمند شود که عواطف و فعالیت‌های جنسی خویش را در جهت قرب الی الله به کار گیرد.

۵. روش‌های تربیت جنسی در دوره کودکی در سیره رضوی

بدون تردید، بخشی از موفقیت‌ها و کامیابی‌های بشر در گرو تربیت جنسی است، چرا که تکامل انسان بسته به تربیت همه ابعاد وجود اوست و تربیت جنسی یکی از این ابعاد است. لذا اسلام که ادعای تأمین سعادت بشر را دارد، باید برای غریزه جنسی برنامه داشته باشد. یکی از مراحل مهم در تربیت جنسی، دوره کودکی است. هدف از تربیت جنسی کودک این است که سلامت روانی و جنسی کودک را تضمین می‌کند، از انحرافات جنسی پیشگیری می‌کند، از بلوغ زودرس جلوگیری می‌نماید و در یک کلمه، تربیت جنسی رشد و کمال فرزندان را تسهیل می‌کند.

روش‌های تربیت جنسی در دوره کودکی در سیره رضوی، به دو دسته تقسیم می‌شود:

الف) روش‌های تربیت جنسی مستقیم

ب) روش‌های تربیت جنسی غیر مستقیم

روش‌های تربیت جنسی مستقیم، شامل جنبه‌هایی است که بلاواسطه بر رفتارهای جنسی کودک تأثیر می‌گذارد؛ مانند تربیت هویت جنسی، پیشگیری از زمینه‌های تحریکات جنسی که شامل خودداری از انجام دادن عمل جنسی در برابر فرزندان، خودداری از بوسیدن و در آغوش گرفتن کودکان توسط نامحرم پس از سن معین و اموری مانند آن.

اما روش‌های تربیت جنسی غیرمستقیم شامل مسائل و اموری است که به نحوی بر رفتارهای جنسی کودک مربوط می‌شود؛ مانند محبت به کودک، هدیه دادن، آموزش اعمال دینی، پرورش بعد عقلانی و اخلاقی و اموری مانند آن. مسائل مربوط به تربیت جنسی غیرمستقیم، اگرچه مستقیماً با تربیت جنسی مرتبط نیستند و جنبه عام تربیتی دارند اما چون به نحوی با مسائل جنسی مرتبط هستند لذا در تعالیم امام رضا علیه السلام، پدر و مادر را موظف هستند تا از همان آغاز تولد کودک، زمینه رشد و تربیت طبیعی از جمله تربیت جنسی او را فراهم سازند.

۵-۱. روش‌های تربیت جنسی مستقیم

۵-۱-۱. تربیت هویت فراجنسیتی

نگرش والدین، نوع تربیت و برخورد آن‌ها با کودکان در شکل دهی هویت فرزند خیلی تأثیرگذار است لذا نگرش و عملکرد والدین باید از این امر حکایت کند که هیچ جنسیتی بر دیگری برتری ندارد.

«عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعْدِ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ بَعْضُ وُلْدِهِ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ بَعْضٍ وَيُقَدِّمُ بَعْضَ وُلْدِهِ عَلَى بَعْضٍ تَكُونُ بَنَاتُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ بَنِيهِ فَقَالَ الْبَنَاتُ وَالْبَنُونَ فِي ذَلِكَ سَوَاءٌ إِنَّمَا هُوَ بِقَدْرِ مَا يُنْزِلُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ؛

سعد بن سعد اشعری می گوید از ابوالحسن الرضا علیه السلام در مورد مردی که بعضی از فرزندان را بیش تر دوست دارد و بعضی را بر بعضی دیگر ترجیح می‌دهد، سؤال کردم. حضرت فرمودند پسر و دختر در این حکم با هم مساوی اند. شأن هر کس از آن‌ها به اندازه ای است که خداوند برایشان قرار داده است.» (حرعاملی، ۱۴۰۹ ق، ج ۲۱، ص ۴۸۶)

با تأمل در این روایت معلوم می‌شود که در عصر امامت امام رضا علیه السلام، فرهنگ حاکم بر جامعه، ارزشی برای دختر قائل نبود اما از نظر امام، دختر در حقوق و بهره‌های انسانی هم‌سنگ پسر است و این همان برابری الهی است که عقل آن را می‌پذیرد. بنابراین والدین باید این توصیه امام رضا علیه السلام را جدی بگیرند و از هرگونه تبعیض، نسبت به پسر و دختر خودداری کنند و نه تنها از تبعیض جنسیتی خودداری کنند بلکه باید احساس ارزشمندی جنسیتی را به آن‌ها منتقل کنند تا کودکان بتوانند به راحتی و بدون آرزوی داشتن جنسیتی مخالف، به هویت جنسی خودشان دست یابند و در آینده، نقش پدر و مادری خود را نیز به خوبی ایفا کنند. اگر پدر و مادر، در مرحله کودکی نتوانند در یافتن هویت جنسیتی به کودک کمک کنند و یا برعکس، در این راه خللی ایجاد کنند، آن دختر یا پسر در آینده با ایفای نقش زن یا مرد بودن مشکل پیدا خواهد کرد و همیشه داشتن این جنسیت را عامل شکست و مانع رشد خود می‌دانند لکن هر یک از این جنسیت در پیشگاه الهی ارزش و جایگاه خاصی دارند که برای سعادت ایشان کافی است.

۲-۱-۵. سالم سازی روابط اجتماعی و کاهش محرک های جنسی

این تفکر کاملاً اشتباه است که کودک تا زمان بلوغ از غریزه جنسی بی بهره است و والدین هر رفتاری که در مقابل او داشته باشند، تاثیری در او نخواهد داشت بلکه برخلاف این تصور، غریزه جنسی از ابتدای تولد در وجود انسان وجود دارد. این مسئله مورد تایید اسلام است و روایاتی از امام رضا علیه السلام مؤید این مطلب است که کودکان هم میل جنسی دارند لذا باید از تحریک کردن آنها خودداری کرد.

۳-۱-۵. خودداری از انجام عمل جنسی در برابر فرزندان

یکی از روش های مهم پیشگیری از انحراف کودکان، خودداری والدین از انجام عمل جنسی در برابر دیدگان کودکان است چون این کار سبب تمایل جنسی پیش از وقت یا همان بلوغ زودرس در کودک می شود لذا امام رضا علیه السلام می فرمایند:

«وَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَغْشَى أَهْلَهُ أَغْلَقَ الْبَابَ وَ أَرَحَى السُّتُورَ وَ أَخْرَجَ الْخَدَمَ؛ علی ابن الحسین علیه السلام هر گاه می خواست با همسرش هم بستر شود، درها را می بست و پرده ها را می انداخت و خدمتکاران را بیرون می کرد.» (حرعاملی، ۱۴۰۹ ق، ج ۲۰، ص ۱۳۳)

امام رضا علیه السلام سیره امام سجاد علیه السلام را برای مردم نقل می کنند و بر والدین لازم می دانند که در نوع روابط و معاشرت با یکدیگر مواظب باشند لذا مادر حق ندارد هر طوری نزد بچه اش بنشیند، پدر حق ندارد هر طوری نزد بچه اش بنشیند چون موجب گمراهی و فساد کودکان در آینده خواهد شد، بنابراین همسران باید به دور از چشم فرزندان عمل جنسی انجام بدهند. طبیعی است اگر همه اجزای جامعه از جمله پدر و مادر در دوران کودکی در داخل منزل احتیاط کنند جامعه راه هموارتری برای عقیف شدن خواهد داشت.

۴-۱-۵. خودداری از برهنه کردن کودکان

یکی از روش های پیشگیری از تحریک کودکان، خودداری والدین از برهنه کردن آنهاست. امام رضا علیه السلام با اشاره به این که کودکان از شش سالگی به بعد تحریک جنسی بیشتری را تجربه می کنند می فرمایند:

«مادر، دختری را که شش سالش تمام شده است، برهنه در کنار خود ن خواباند که به منزله زناست.» (مجلسی، ۱۳۸۸ ش، ص ۱۶۲)

با دقت به این حدیث معلوم می‌شود که برهنه کردن کودکان، آثار منفی دارد. اولاً باعث تحریک جنسی کودکان می‌شود و ثانیاً این که حیای آن‌ها را از بین می‌برد و ثالثاً اینکه این عمل ممکن است باعث عادت شود.

۵-۱-۵. خودداری از بوسیدن و در آغوش گرفتن کودکان نامحرم، پس از سن معین

در دین اسلام محبت کردن، نوازش کردن و بوسیدن کودکان توصیه شده، اما این رفتار پس از سن معین، از سوی نامحرم منع می‌شود چون این کار در تربیت جنسی اثر به سزایی خواهد داشت. در این باره داستانی از زندگی امام رضا علیه‌السلام نقل شده است:

«عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ بَعْضَ بَنِي هَاشِمٍ دَعَاهُ مَعَ جَمَاعَةٍ مِنْ أَهْلِهِ فَأَتَى بِصَبِيَّةٍ لَهُ فَأَذَانَهَا أَهْلُ الْمَجْلِسِ جَمِيعًا إِلَيْهِمْ فَلَمَّا دَنَتْ مِنْهُ سَأَلَ عَنْ سِنَّهَا فَقِيلَ خُمْسٌ فَنَحَّاهَا عَنْهُ؛

امام رضا علیه‌السلام در مجلس ولیمه‌ای بودند، ولیمه دهنده دختر بچه‌ای داشت که به آنجا آمد. کسانی که در مجلس نشسته بودند، دختر بچه را بغل کردند و بوسیدند تا به حضرت رسید. امام رضا علیه‌السلام سؤال کردند: بچه چند سالش است؟ گفتند: پنج‌ساله است. حضرت این کار را نکرد و از دور با او احوال‌پرسی کردند.» (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵ ص ۵۳۳)

در رابطه با اینکه وجود مقدس امام رضا علیه‌السلام از آغوش گرفتن دختر بچه پنج‌ساله خودداری می‌کنند، این فعل امام را نباید به‌عنوان سختگیری نسبت به کودکان تلقی کرد زیرا امام می‌دانند گاهی اوقات یک عمل اشتباه فرد باعث هدر رفتن زحمات پدر و مادر در فرایند تربیت جنسی کودکان می‌شود. امام از عوارض جسمی و روحی کودکان آشنا هستند و نمی‌خواهند زمینه سقوط اخلاقی کودکان مهیا شود، هر چند کودک به سن تکلیف نرسیده است اما رعایت برخی از امور نسبت به آنها لازم است. البته ممکن است این دستور فقط بخاطر کودک نباشد بلکه آثاری در مورد فردی که کودک را در آغوش می‌گیرد داشته باشد و حضرت برای تذکر هر دو جهت نهی فرموده باشند.

۵-۲. روش های غیر مستقیم

۵-۲-۱. تأمین نیاز روانی - عاطفی

نیازهای عاطفی - روانی بر تربیت جنسی کودکان تأثیر عمیق می گذارند. ارضای آنها زمینه تربیت صحیح جنسی را فراهم می سازد و در مقابل، عدم ارضای آنها آثار نامناسب روانی زیادی خواهد داشت که در پی آن انحرافات جنسی را به دنبال خواهد داشت. از جمله روایاتی که امام رضا علیه السلام نسبت به تربیت فرزندان و نیازهای عاطفی آنها دارند روایتی است از امام رضا علیه السلام که از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده و فرمودند: عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَاعِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَيَّ الْإِنثَاءِ أَرْأَفُ مِنْهُ عَلَى الذُّكُورِ وَمَا مِنْ رَجُلٍ يَدْخُلُ فَرْحَةً عَلَى امْرَأَةٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا حُرْمَةً إِلَّا فَرَّحَهُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

امام رضا علیه السلام از پیامبر (ص) روایت نموده که فرمودند: خدای متعال با زنان مهربان تر از مردان است و اگر مردی یکی از زنان محرم خود را شاد کند، خدای متعال او را در روز قیامت شاد می کند. (کافی، ج ۶، ص ۶) گرچه اسلام همواره عدالت را محور قرار داده و به مسلمانان تاکید کرده که عدالت رعایت شود، اما در برخی مواقع چنین توصیه هایی به مسلمانان شده که اینگونه رفتار کنند.

الف - محبت کردن

انسان‌ها همواره به محبت نیازمندند و در این میان کودکان به دلیل رشد عاطفی به محبت والدین نیاز بیشتری دارند. نقش والدین در این میان به دلیل آنکه نقش اساسی را در بذل محبت به کودک دارند از همه مهم تر است. امام رضا علیه السلام محبت به فرزند را در کنار لزوم نیکی به پدر و مادر قرار داده اند:

«أَنَّه قَالَ لِرَجُلٍ أَلَيْكَ وَالِدَانِ فَقَالَ لَا فَقَالَ أَلَيْكَ وَلَدٌ فَقَالَ نَعَسَمُ قَالَ لَهُ بَرِّ وَلَدَكَ يُحْسَبُ لَكَ بَرٌّ وَالِدَيْكَ وَرُويَ أَنَّهُ قَالَ بَرُّوا أَوْلَادَكُمْ وَ أَحْسِنُوا إِلَيْهِمْ فَإِنَّهُمْ يَطُّونَ أَنْكُمْ تَرْتَفُونَهُمْ وَ رُويَ أَنَّهُ قَالَ إِنَّمَا سُمُّوا الْأَبْرَارَ لِأَنَّهُمْ بَرُّوا الْأَبَاءَ وَالْأَبْنََاءَ؛

امام رضا علیه السلام روزی از یکی از اصحابشان پرسیدند: آیا پدر و مادر داری؟ عرض کرد: خیر. فرمود: آیا فرزند داری؟ عرض کرد: بلی. فرمود: پس برای تو نیکی به فرزند به جای نیکی به پدر و مادر کفایت می کند. در ادامه می فرمایند:

به فرزندان خود نیکی کنید؛ چراکه آنها شما را روزی دهنده خود می‌دانند. (نوری، ۱۴۰۸ ق، ج ۱۵، ص ۱۷۰). از نکات زیبا در این روایت این است که حضرت علت احسان و نیکی را اینگونه معرفی می‌فرمایند که فرزندان، شما را روزی دهنده خود می‌دانند. یعنی احسان و نیکی از مصادیق رزق است.

در سیره امام رضا علیه‌السلام به صورت متعدد شاهد اظهار محبت ایشان به کودکان هستیم، مثلاً می‌بینیم که امام رضا علیه‌السلام وقتی فرزند خود را خطاب می‌کنند چنین می‌فرمایند: «قُمْ يَا حَبِيبِي» برخیز، ای حبیب من (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۴۹، ص ۱۲۰). شرح کامل یکی از موقعیت‌ها را امیه بن علی نقل می‌کند:

«وَمِنْ كِتَابِ الدَّلَائِلِ عَنْ أُمِّيَّةَ بِنِ عَالِيٍّ قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِي الْحَسَنِ بِمَكَّةَ فِي السَّنَةِ الَّتِي حَجَّ فِيهَا ثُمَّ صَارَ إِلَى خُرَاسَانَ وَمَعَهُ أَبُو جَعْفَرٍ وَأَبُو الْحَسَنِ يُودِعُ الْبَيْتَ فَلَمَّا قَضَى طَوَافَهُ عَدَلَ إِلَى الْمَقَامِ فَصَلَّى عِنْدَهُ فَصَارَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيَّ عُنُقٍ مُوَفَّقٍ يَطُوفُ بِهِ فَصَارَ أَبُو جَعْفَرٍ إِلَى الْحَجْرِ فَجَلَسَ فِيهِ فَأَطَالَ فَقَالَ لَهُ مُوَفَّقٌ قُمْ جُعِلَتْ فِدَاكَ فَقَالَ مَا أُرِيدُ أَنْ أَبْرَحَ مِنْ مَكَانِي هَذَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاسْتَبَانَ فِي وَجْهِهِ الْغَمُّ فَآتَى مُوَفَّقٌ أَبَا الْحَسَنِ فَقَالَ لَهُ جُعِلَتْ فِدَاكَ قَدْ جَلَسَ أَبُو جَعْفَرٍ فِي الْحَجْرِ وَهُوَ يَا بَنِي أَنْ يَقُومَ فَقَامَ أَبُو الْحَسَنِ فَآتَى أَبَا جَعْفَرٍ فَقَالَ قُمْ يَا حَبِيبِي فَقَالَ مَا أُرِيدُ أَنْ أَبْرَحَ مِنْ مَكَانِي هَذَا قَالَ بَلَى يَا حَبِيبِي ثُمَّ قَالَ كَيْفَ أَقُومُ وَقَدْ وَدَعْتُ الْبَيْتَ وَدَاعًا لَا تَرْجِعُ إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ قُمْ يَا حَبِيبِي فَقَامَ مَعَهُ؛

در سالی که امام رضا علیه‌السلام حج به جای آورده و سپس به خراسان رفتند، من در مکه همراه امام علیه‌السلام بودم و امام جواد علیه‌السلام نیز همراهشان بودند. امام علیه‌السلام با خانه کعبه وداع کرد. وقتی طوافش تمام شد به طرف مقام ابراهیم رفت و در آنجا نماز گزارد. جواد علیه‌السلام که خردسال بود بر دوش موفق (غلام حضرت) طواف داده می‌شد. جواد علیه‌السلام به طرف حجر اسماعیل رفت، در آنجا نشست و این امر مدتی طول کشید. موفق به او گفت: جانم به فدایت باد، برخیز. او فرمود: بر نمی‌خیزم تا وقتی که خدا بخواهد و در چهره اش غم نمایان شد. موفق خدمت امام رضا علیه‌السلام آمد و گفت: جانم به فدایت باد، جواد علیه‌السلام در حجر نشسته بر نمی‌خیزد.

امام رضا علیه‌السلام به طرف جواد علیه‌السلام آمد و فرمود: برخیز، ای حبیب من. جواد علیه‌السلام فرمود: چگونه برخیزم، در حالی که شما با کعبه چنان وداع می‌کنید که گویا هرگز به سویش باز نمی‌گردید! [برای بار سوم] امام رضا علیه‌السلام فرمود: برخیز، ای

حبیب من. جواد علیه السلام برخاست.» (اربلی، ۱۳۸۱ ش، ج ۲، ص ۳۶۲-۳۶۳) واضح است که این همه سفارش در سیره امام رضا علیه السلام برای محبت به کودکان، آثار فراوان روانی- عاطفی و اخلاقی داشته است که یکی از نتایج مهم این است که ارضای نیاز به محبت در کودکان، آن‌ها را از وقوع در انحرافات جنسی محافظت می‌کند و در مقابل، کمبود محبت، زمینه انحراف جنسی را فراهم می‌کند. علاوه بر این، محبت مناسب و به اندازه کافی در کودکی، باعث می‌شود که افراد در زندگی خانودگی خود بتوانند به همسر و فرزندان محبت کنند. کودکانی که محبت ندیده‌اند، توانایی مناسبی برای مهرورزی را ندارند و محبت‌های دیگران را بی‌پاسخ می‌گذارند.

ب- هدیه دادن

یکی از آثار شادمانی در قرآن کریم هدیه دادن ذکر شده است. «فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَ بِمَالِ اللَّهِ فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدْيِكُمْ تَفْرَحُونَ» (نمل، ۳۶) والدین، فرزندان خود را به مناسبت‌های مختلف باید هدیه دهند چون این کار در پرورش بعد عاطفی کودک مدد می‌رساند و سبب جلب دوستی و علاقه مندی بیشتر میان والدین و کودکان می‌شود. امام رضا علیه السلام در روایتی در تأیید این فرهنگ نیکو از اجداد خویش از رسول خدا (ص) چنین می‌فرمایند:

حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) نِعْمَ الشَّيْءُ الْهَدِيَّةُ وَهِيَ مِفْتَاحُ الْحَوَائِجِ؛ امام رضا علیه السلام از رسول الله (ص) روایتی نقل می‌کنند که: هدیه خوب چیزی است زیرا آن کلید حوائج است. (ابن بابویه، ۱۳۷۸ ق، ج ۲ ص ۷۴)

هدیه دادن به کودک یکی از روش‌های غیرمستقیم تربیت جنسی است که در تربیت صحیح و پیشگیری از انحراف جنسی می‌تواند موثر واقع شود. در حقیقت مبتنی بر فرمایش امام علیه السلام معلوم می‌شود که هدیه دارای نقش اساسی در تربیت کودکان است؛ اول این‌که باعث می‌شود احساسات قلبی والدین به کودک منتقل شود، نیاز به دریافت محبت کودک ارضا شود و احساس کمبود نکند که نتیجه اش، کاهش انحراف جنسی در کودک است. دوم این‌که کودک، این رفتار را به‌عنوان عملی برای ابراز محبت به دیگران یاد می‌گیرد.

۵-۲-۲. آموزش اعمال دینی

از جمله روش هایی که به صورت غیرمستقیم، در رشد سالم و پیشگیری از انحراف جنسی کودکان مؤثر است «آموزش اعمال دینی» است. آشنایی با اعمال دینی باعث می شود که کودک از مسیر هدایت فطری، منحرف نگردد. در همین زمینه باید تاکید نمود یکی از محورهای دین و نردبان رسیدن به خدا، نماز است و باید فرزندان را از دوران کودکی با نماز آشنا کنیم لذا امام رضا علیه السلام فرموده اند: بچه هایتان را از هفت سالگی امر به نماز کنید تا آشنا بشوند و عادت کنند.

«عَنْ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: يُؤْخَذُ الْغُلَامُ بِالصَّلَاةِ وَهُوَ ابْنُ سَبْعِ سِنِينَ وَلَا تُعْطَى الْمَرْأَةُ شَعْرَهَا مِنْهُ حَتَّى يَحْتَلِمَ» (ابن بابویه، ۱۴۱۳ ق، ج ۳ ص ۴۳۶). در حقیقت، یکی از روشهای تربیتی، عادت دادن است البته عاداتی که در ادامه با تقویت و رشد بعد فکری و عقلی تکمیل شود.

در روایت دیگری که حسن بن قارن می گوید از امام رضا علیه السلام سوال کردم یا دیگری سؤال کرد و من شنیدم درباره شخصی که جبر کند فرزند خود را برای خواندن نماز که یک یا دو روز نماز نخواند:

«رَوَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ قَارِنٍ أَنَّهُ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرَّضَا (ع) أَوْ سُئِلَ وَ أَنَا أَسْمَعُ عَنِ الرَّجُلِ يَخْتِنُ وَلَدَهُ وَ هُوَ لَا يُصَلِّي الْيَوْمَ وَالْيَوْمَيْنِ فَقَالَ وَ كَمْ أَتَى عَلَى الْغُلَامِ فَقَالَ ثَمَانِي سِنِينَ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ يَتْرَكَ الصَّلَاةَ قَالَ قُلْتُ يُصِيبُهُ الْوَجَعُ قَالَ يُصَلِّي عَلَيَّ نَحْوَمَا يَقْدِرُ

حضرت فرمودند که این فرزند چند سال دارد پس من عرض نمودم که هشت سال. فرمودند: سبحان الله ترک نماز می کند؟ راوی گفت عرض نمودم دردی دارد که چون متوجه نماز می شود بیشتر می شود. حضرت فرمودند: هر نحوی که قدرت دارد نماز را به جا می آورد و ترک نکند نماز را.» (ابن بابویه، ۱۴۱۳ ق، ج ۱ ص ۲۸۰)

درباره نماز کودکان در سیره رضوی دو مسئله را می توان فهمید؛ نخست توجه به این که کودکان را از هفت سالگی امر به نماز کنیم تا با نماز آشنا بشوند و عادت کنند. دوم روش برای نماز خوان شدن فرزندان. امام به خاطر جایگاه رفیعی که نماز دارد یعنی انسان را از پلیدی ها دور می کند و راه تکامل را برایش هموار می سازد از کودکی سفارش به نماز می کنند. البته در مورد اعمال فقط به نماز بسنده نشده ولی ماثربترین بوده است.

۵-۲-۳. پرورش بُعد عقلی

رشد عقل برخلاف رشد جنسی که در دوران بلوغ نمایان می‌شود، از زمان کودکی آشکار می‌شود. رشد عقل در دوران کودکی دو مرحله دارد؛ یکی رشد طبیعی که همزمان با رشد جسم و بدن به طور طبیعی آغاز می‌شود و دیگری رشد اکتسابی عقل که در صورت ایجاد شرایط تعلیم و تربیت این هم می‌تواند از زمان کودکی آغاز شود. (اسماعیلی یزدی، ۱۳۸۵ ش، ص ۱۶۱) لذا برای پرورش بُعد عقلی برخلاف بُعد جنسی سن خاصی وجود

ندارد. در این باره داستانی از زندگی امام رضا علیه السلام نقل شده است:

قُلْتُ لِلرَّضَا (ع) قَدْ كُنَّا نَسْأَلُكَ قَبْلَ أَنْ يَهَبَ اللَّهُ لَكَ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَكُنْتَ تَقُولُ يَهَبُ اللَّهُ لِي غُلَامًا فَقَدْ وَهَبَ اللَّهُ لَكَ فَقَرَّ عِيُونُنَا فَلَا أَرَانَا اللَّهُ يَوْمَكَ فَإِنْ كَانَ كَوْنٌ فَإِلَى مَنْ فَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ وَ هُوَ قَائِمٌ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ هَذَا ابْنُ ثَلَاثِ سِنِينَ قَالَ وَ مَا يَصْرُهُ مِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ قَدْ قَامَ عَيْسَى ع بِالْحُجَّةِ وَ هُوَ ابْنُ ثَلَاثِ سِنِينَ؛

صفوان بن یحیی گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: پیش از آنکه خدا ابا جعفر علیه السلام را بشما ببخشد، از شما (درباره جانشین) می‌پرسیدیم، می‌فرمودید: خدا به من پسری عطا می‌کند. اکنون خدا او را به شما عطا کرد و چشم ما روشن گشت، خدا روز مرگ تو را به ما ننماید، اگر پیش آمد ناگواری به سوی چه کسی گزائیم؟ امام رضا علیه السلام با دست به امام جواد علیه السلام اشاره کرد، من عرض کردم: فدایت گردم، این پسر سه ساله است فرمودند: این خردسالی به امامت او هیچ زیانی ندارد، حضرت عیسی هم در سن سه ساله بود که قیام به رسالت کرد. (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۱، ص ۳۲۱). در روایتی دیگر امام رضا علیه السلام درباره اهمیت عقل فرمودند: «صَدِيقُ كُلِّ امْرِئٍ عَقْلُهُ وَ عَدُوُّهُ جَهْلُهُ؛ دوست هر کس عقل او و دشمنش جهل اوست.» (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴ ق؛ ص ۴۴۳)

همچنین در روایات آمده است که حضرت رضا علیه السلام ویژگی های دهگانه ای را برای جایگاه عقل و انسان عاقل ذکر می‌کنند که می‌توان از آن جایگاه و ارزش عقل را نیز به دست آورد:

«وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَتِمُّ عَقْلُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ حَتَّى تَكُونَ فِيهِ عَشْرُ خِصَالٍ: الْخَيْرُ مِنْهُ مَأْمُولٌ وَ الشَّرُّ مِنْهُ مَأْمُونٌ يَسْتَكْتَرُ قَلِيلَ الْخَيْرِ مِنْ غَيْرِهِ وَ يَسْتَقِلُّ كَثِيرَ الْخَيْرِ مِنْ

نَفْسِهِ لَا يَسْأَمُ مِنْ طَلَبِ الْخَوَائِجِ إِلَيْهِ وَلَا يَمَلُّ مِنْ طَلَبِ الْعِلْمِ طُولَ دَهْرِهِ الْفَقْرُ فِي اللَّهِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنَ الْغِنَى وَالذَّلُّ فِي اللَّهِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنَ الْعِزِّ فِي عَدُوِّهِ وَالْخُمُولُ أَشْهَى إِلَيْهِ مِنَ الشُّهْرَةِ ثُمَّ قَالَ عِ الْعَاشِرَةَ وَمَا الْعَاشِرَةُ قِيلَ لَهُ مَا هِيَ قَالَ ع لَا يَرَى أَحَدًا إِلَّا قَالَ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي وَآتَقَى إِنَّمَا النَّاسَ رَجُلَانِ رَجُلٌ خَيْرٌ مِنْهُ وَآتَقَى وَرَجُلٌ شَرٌّ مِنْهُ وَأَدْنَى فَإِذَا لَقِيَ الَّذِي شَرٌّ مِنْهُ وَ أَدْنَى قَالَ لَعَلَّ خَيْرٌ هَذَا بَاطِنٌ وَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَخَيْرِي ظَاهِرٌ وَهُوَ شَرٌّ لِي وَإِذَا رَأَى الَّذِي هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ وَآتَقَى تَوَاضَعَ لَهُ لِيَلْحَقَ بِهِ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ عَلَا مَجْدُهُ وَطَابَ خَيْرُهُ وَحَسَنَ ذِكْرُهُ وَسَادَ أَهْلَ زَمَانِهِ؛

عقل شخص مسلمان تمام نیست، مگر این که ده خصلت را دارا باشد:

از او امید خیر باشد، از بدی او در امان باشند، خیر اندک دیگری را بسیار شمارد، خیر بسیار خود را اندک شمارد، هرچه حاجت از او خواهند دلتنگ نشود، در عمر خود از دانش طلبی خسته نشود، فقر در راه خدایش از توانگری محبوبتر باشد، خواری در راه خدایش از عزت با دشمنش محبوبتر باشد، گمنامی را از پرنامی خواهانتر باشد، سپس فرمود: دهمی چیست دهمی؟ به او گفته شد: چیست؟ فرمود: احدی را ننگرد جز این که بگوید او از من بهتر و پرهیزکارتر است. (ابن شعبه حرانی، ۱۳۶۳ ق، ص ۴۴۳)

۵-۲-۴. پرورش فضایل اخلاقی

یکی دیگر از روش‌هایی که به صورت غیرمستقیم، در تربیت جنسی و پیشگیری از انحراف جنسی اثر می‌گذارد پرورش فضایل اخلاقی در روح و روان مخاطبان است تا از این طریق این فضایل با شخصیت او عجین شود زیرا انسانی که از کودکی با فضائل اخلاقی رشد کند، در برابر رذائل اخلاقی به خوبی مقاومت می‌کند.

امام رضا علیه السلام به نقل از پیامبر(ص) به خوش اخلاقی توصیه کرده اند و می‌فرمایند: «أَقْرَبُكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ - أَحْسَنُكُمْ خُلُقًا وَخَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ؛ در قیامت کسی به من نزدیک تر است که در دنیا خوش اخلاق از باشد و یا خانواده خودش نیکوکارتر.» (علی بن موسی علیه السلام، ۱۴۰۶ ق، ص ۶۷)

فضائلی که با بحث تربیت جنسی در ارتباط اند و پرورش آن‌ها در حفظ کودک از انحرافات اهمیت دارد، عبارت‌اند از: غیرت، حیا و عفت.

الف - غیرت

اولین فضیلت اخلاقی که در امر تربیت جنسی در دوره کودکی، اهمیت ویژه ای دارد غیرت است. امام رضا علیه السلام برخی از خصوصیات خروس را برگرفته از ویژگی های انبیاء دانسته که یکی از آن ویژگی ها غیرت خروس است.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى الْيَقِينِيِّ قَالَ قَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الدِّيَكِ الْأَبْيَضِ خَمْسُ خِصَالٍ مِنْ خِصَالِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مَعْرِفَتُهُ بِأَوْقَاتِ الصَّلَاةِ وَالْغَيْرَةِ وَالسَّخَاءُ وَالشَّجَاعَةُ وَكَثْرَةُ الطَّرُوقَةِ؛ در خروس سفید پنج خصوصیت انبیاء وجود دارد: آشنایی با اوقات نماز، غیرت، سخاوت، شجاعت و...» (ابن بابویه، ۱۳۶۲ ش، ج ۱؛ ص ۲۹۸)

شهید مطهری می گوید: این حالتی (نبود غیرت) که شما الآن در اروپا میبینید، اثر گوشت خوک است. مسئله غیرت در کشورهایی که مصرف کننده گوشت خوک اند، امری فراموش شده است. از جمله صفات خوک این است که خیلی کثیف است. در حدیث است که یکی از خصایص روحی این حیوان این است که غیرت ندارد و خوردن گوشت او غیرت را از بین میبرد. البته می دانید هر کدام از حیوانات خصایص روحی مخصوص به خود دارند، مثلاً وفا در سگ زیاد است و در مقابل احسانی که به او میشود آن احسان را نادیده نمیگیرد، ولی گربه این طور نیست و یا غیرت ناموس در خروس زیاد است و حیوانی که اصلاً این خاصیت در او نیست خوک است. (مطهری، ۱۳۸۱ ش، ج ۱، ص ۵۸)

ب - حیا

دومین فضیلت اخلاقی که با تربیت جنسی ارتباط دارد و باید والدین آن را در کودکان خود پرورش دهند «حیا» است. حیا پایه و اساس عفت و پاکدامنی است. حیا در گفتار و رفتار و کردار و در نحوه پوشیدن لباس و... ظاهر می شود. در گزارش امام رضا علیه السلام از گفتگوی حضرت یوسف علیه السلام و زلیخا همسر عزیز مصر، اهمیت و ارزش همین نوع از حیا آشکار می شود. امام رضا علیه السلام از پدران خویش در تفسیر آیه ۲۴ سوره مبارکه یوسف «لَوْ لَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ» می فرمایند:

«قَامَتِ امْرَأَةُ الْعَزِيزِ إِلَى الصَّنَمِ فَأَلْقَتْ عَلَيْهِ ثَوْبًا فَقَالَ لَهَا يُوسُفُ. مَا هَذَا؟ فَقَالَتْ: أَسْتَحِي مِنْ الصَّنَمِ أَنْ يَرَانَا، فَقَالَ لَهَا يُوسُفُ: أَسْتَحِينَ مِمَّنْ لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يَقْفَهُ وَلَا يَأْكُلُ وَ

لَا يَشْرَبُ، وَلَا أَسْتَحِي أَنَا مِمَّنْ خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَ عَلَّمَهُ؟ فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: «لَوْ لَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ؛

زلیخان عزیز مصر برخاست و به سوی بت رفت و پارچه‌ای روی آن افکند. پس حضرت یوسف علیه‌السلام به او گفت: این چه کاری است؟ زلیخا گفت: خجالت می‌کشم و شرم می‌کنم از اینکه بت ما را ببیند! یوسف به زلیخا گفت: آیا تو از کسی که نمی‌شنود، نمی‌بیند، نمی‌فهمد، نمی‌خورد و نمی‌آشامد حیاء کنی و من از کسی که انسان را آفرید و به او دانش آموخت حیاء نکنم؟» (حویزی، ۱۴۱۵ق، ج ۲ ص ۴۱۹)

در حقیقت چیزی که حضرت یوسف علیه‌السلام را از بدی، فحشا و اراده رابطه نامشروع بازداشت حیا بود. توجه به خدای بزرگ و شرم و حیا از نافرمانی پروردگار بود که یوسف علیه‌السلام بر اساس آن، از گناه پاک ماند. ایشان از بندگان پاکیزه و مخلص خدا بود و با داشتن این حیاء از بدی و فحشاء پاک شد و به درجه عبد مخلص رسید. در روایتی دیگر که به امام رضا علیه‌السلام منسوب است در شرح علت تحریم خمر فرمودند:

«وَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَّمَ الْخَمْرَ لِمَا فِيهَا مِنَ الْفُسَادِ وَ بَطْلَانِ الْعُقُولِ فِي الْحَقَائِقِ وَ ذَهَابِ الْحَيَاءِ مِنَ الْوَجْهِ؛

خداوند تعالی شراب را حرام فرمود زیرا شراب تباهی می‌آورد، عقل‌ها را در شناخت حقایق باطل می‌کند و شرم و حیا را از چهره فرد می‌زداید.» (منسوب به علی بن موسی، ۱۴۰۶ق، ص ۲۸۲)

علت تحریم شراب را امام رضا علیه‌السلام از بین رفتن حیا ذکر می‌کنند چون این حیاست که انسان را از ارتکاب هر عمل زشت و نادرست باز می‌دارد که یکی از آن‌ها روابط شهوانی خارج از محدوده شرع است. در حقیقت، اگر انسان حیا نداشته باشد مانند حیوان و بسیار بدتر از آن می‌شود.

همچنین در روایات آمده که امام رضا علیه‌السلام از قول پدران‌شان نقل می‌کنند که پیامبر (ص) فرمودند:

«لَمْ يَبْقَ مِنْ أَمْثَالِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ إِلَّا قَوْلُ النَّاسِ إِذَا لَمْ تَسْتَحْيِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ؛ از مثل‌های پیامبران جز این سخن مردم بر جای نمانده است که وقتی حیا نداشتی پس هرچه خواستی انجام بده هر کاری می‌خواهی بکن.» (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲، ص ۵۶)

ج - عفت

سومین فضیلت اخلاقی که در امر تربیت جنسی در دوره کودکی، اهمیت ویژه ای دارد «عفت» است. عفت (پاکدامنی) حالت نفسانی است که انسان را از غلبه شهوت باز می دارد.

در دو مورد نیز قرآن به عفت طلبی در امور جنسی سفارش نموده است: «وَلَيْسَتَعَفِيفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا» (نور، ۳۳) به جوانان و مردانی که امکان ازدواج برایشان فراهم نیست، سفارش می کند که عفاف بورزند تا دچار انحراف و آلودگی نشوند. نیز «وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ» (نور، ۶۰) که درباره زنان سالخورده ای است که به ایشان رخصت داده شده است تا خود را از نامحرمان نپوشانند، ولی بلافاصله سفارش می کند که اگر عفت در پوشش را رعایت کنند و موهایشان را بپوشانند برایشان بهتر است. این آیه نمونه ای است از عفت در ظاهر علاوه بر عفت در باطن و نشانگر آن است که اگرچه عفت یک مقوله درونی است لکن کاملاً در مصداق های بیرونی بروز و ظهور می یابد. (مرویان حسینی، ۱۳۹۵، ص ۱۴۲)

صاحب قاموس قرآن می گوید: عقیف یعنی خودنگهداری و با مناعت. (قریشی، ۱۳۵۴ ش، ج ۵، ص ۱۸) درباره اهمیت این فضیلت اخلاقی از امام رضا علیه السلام چنین نقل شده است:

«عَنْ الْحَسَنِ بْنِ جَهْمٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَلِيِّ بْنِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ خَضَبَتْ قَالَ نَعَمْ بِالْحَنَاءِ وَالْكَتَمِ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ فِي ذَلِكَ لِأَجْرٍ أَنْهَا تَحِبُّ أَنْ تَرَى مِنْكَ مِثْلَ الَّذِي تَحِبُّ أَنْ تَرَى مِنْهَا يَعْنِي الْمَرْأَةَ فِي التَّهْيِئَةِ وَ لَقَدْ خَرَجْنَ نِسَاءً مِنَ الْعَفَافِ إِلَى الْفُجُورِ مَا أَخْرَجَهُنَّ إِلَّا قِلَّةٌ تَهَيَّوْا أَزْوَاجَهُنَّ؟»

روزی حسن بن جهم به محضر امام رضا علیه السلام مشرف شد. وی متوجه شد که حضرت، ظاهری آراسته دارد و خضاب هم کرده اند. با تعجب پرسید: «خضاب کرده اید؟» امام فرمود: بله، با حنا و برگ نیل خضاب کرده ام؛ مگر نمی دانی که این کار، سودی فراوان دارد؛ از جمله آنکه همسر تو دوست دارد در تو همان زیبایی و آراستگی را ببیند که تو دوست داری در او ببینی و زنانی در اقوام گذشته از دایره عفت، بیرون رفتند و فاسد شدند و چنین نشدند، مگر به دلیل کم توجهی شوهرانشان به آرایش خود. (طبرسی، ۱۳۷۰ ش، ص ۸۱)

این سیره امام رضا علیه‌السلام راه کاری دقیق برای ایجاد پاکدامنی در فضای خانواده هاست. در حقیقت حدیث به این روش تأکید دارد که والدین باید الگوهای عفاف را به صورت عملی و رفتاری یاد دهند چون نمایش عفت در عمل یکی از مهم ترین روش‌های پرورش آن است.

نتیجه گیری

هدف این پژوهش شناسایی و تحلیل روش‌های تربیت جنسی در دوره کودکی در سیره رضوی بود. برای این منظور از روش توصیفی- تحلیلی استفاده شد. نتایجی که از این پژوهش به دست آمد به اجمال عبارت است از:

آنچه از سیره امام رضا علیه‌السلام به دست می آید این است که والدین با عمل به دستورات امام علیه‌السلام می‌توانند آینده فرزندان خود را تأمین کنند تا هم سعادت کودک تضمین شود و هم سعادت جامعه.

در سیره رضوی دو دسته روش برای تربیت جنسی کودک وجود دارد که عبارت است از روش تربیت جنسی مستقیم و تربیت جنسی غیرمستقیم.

تربیت جنسی مستقیم شامل تربیت هویت جنسی و پیشگیری از تحریکات جنسی کودکان از قبیل خودداری از انجام دادن عمل جنسی در برابر فرزندان، خودداری از لخت کردن کودکان، خودداری از بوسیدن و در آغوش گرفتن کودکان توسط نامحرم پس از سن معین است.

تربیت جنسی غیر مستقیم عبارت اند از تأمین نیاز روانی- عاطفی که شامل محبت به کودک و هدیه دادن است، علاوه بر این، پرورش بعد عقلانی و اخلاقی، آموزش اعمال دینی از جمله آموزش نماز به کودک، از روش‌های تربیت جنسی غیرمستقیم در دوران کودکی در سیره رضوی تلقی می شوند.

قرآن کریم

۱. ابن بابویه، *عیون أخبار الرضا علیه السلام*، تهران، نشر جهان، ۱۳۷۸ ق.
۲. ———، محمد بن علی، *الخصال*، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۲ ش.
۳. ———، *من لا یحضره الفقیه*، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ ق.
۴. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، *تحف العقول*، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ / ۱۳۶۳ ق.
۵. ابن منظور، محمد بن مکرم، *لسان العرب*، بیروت، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صادر، ۱۴۱۴ ق.
۶. اربلی، علی بن عیسی، *کشف الغمّة فی معرفة الأئمة* (محقق / مصحح: رسولی محلاتی، سید هاشم)، تبریز، بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ق.
۷. اسماعیلی یزدی، عباس، *فرهنگ تربیت*، قم، انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۵
۸. آریان پور کاشانی، عباس و آریان پور کاشانی، منوچهر، *فرهنگ دانشگاهی انگلیسی به فارسی*، تهران، امیرکبیر ۱۳۶۹ ش.
۹. بهشتی، احمد، *اسلام و تربیت کودکان*، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۲ ش.
۱۰. حر عاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعه*، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۹ ق.
۱۱. حویزی، عبد علی بن جمعه، *تفسیر نور الثقلین*، قم، اسماعیلیان، ۱۴۱۵ ق.
۱۲. طبرسی، حسن بن فضل، *مکارم الأخلاق*، قم، الشریف الرضی، ۱۴۱۲ ق / ۱۳۷۰ ش.
۱۳. علی بن موسی علیه السلام، *صحیفه الإمام الرضا علیه السلام*، مشهد، کنگره جهانی حضرت رضا علیه السلام، ۱۴۰۶ ق.
۱۴. علی بن موسی، *الفقه المنسوب إلى الإمام الرضا علیه السلام*، مشهد، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۶ ق.
۱۵. قریشی بنایی، علی اکبر، *قاموس قرآن*، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۱۲ ق.
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، تهران، دار الکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷ ق.
۱۷. مجلسی، محمدباقر، *حلیه المتقین*، قم، انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۸ ش.

۱۸. ----، محمد باقر بن محمد تقی، *بحار الأنوار*، دار إحياء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
۱۹. مرویان حسینی، سید محمود، *تربیت جنسی در اسلام*، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ۱۳۹۵ ش.
۲۰. مصطفوی، حسن، *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۸ ش.
۲۱. مطهری، مرتضی، *اسلام و نیازهای زمان*، جلد ۱، تهران، صدرا، ۱۳۸۱ ش.
۲۲. معلوف، لوئیس، *المنجد*، قم، اسماعیلیان، ۱۳۶۷ ش.
۲۳. نوری، حسین بن محمد تقی، *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۸ ق.

پایگاه ها و نرم افزار ها:

۱. پایگاه اطلاع رسانی حوزه
۲. پایگاه کتابخانه دیجیتال نور
۳. نرم افزار جامع التفاسیر نور (نسخه ۴)، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور
۴. نرم افزار جامع الاحادیث (نسخه ۳)، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور
۵. نرم افزار کتابخانه تخصصی امام رضا علیه السلام (نسخه ۲)، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور

